

Met de sociale economie gaat het goed!

Hoe gaat het met de samenleving...?

De sociale economie zit de laatste jaren in de lift. Denken we bijvoorbeeld maar aan het succesverhaal van de kringloopcentra of de ontwikkeling van buurtdiensten. Met een tewerkstelling van 25 000 personen in Vlaanderen en rond de 50 000 voor België overtreft het menig andere sector en het blijft nog verder groeien. De reden voor de groei en de heropleving in recente jaren heeft echter te maken met de maatschappelijke crisis waarin onze welvaartsstaat momenteel verkeert. Een teken aan de wand dus als het met de sociale economie goed gaat...

Een lang verhaal in stappen

Sociale economie is ingebed in de samenleving en staat er niet boven. Sociale economie maakt deel uit van het maatschappelijk weefsel, meer nog, het is er mede de motor van. Het is dan ook niet meer dan logisch dat de betekenis evolueerde doorheen de jaren parallel met de veranderende samenleving. Om de enorme diversiteit binnen de sociale economie te kunnen begrijpen, is een korte historische review niet overbodig.

In de Vlaamse context wordt vandaag sociale economie in eerste instantie gezien als middel om de spanningen op de arbeidsmarkt op te vangen en kansen te bieden aan laaggeschoolde, langdurig werklozen. Dit is een enge benadering van sociale economie gelijkgesteld aan sociale tewerkstelling of sociale inschakeling. Andere definities brengen de brede maatschappelijke context ook in rekening. Sociale economie stelt in wezen de realisatie van waarden voorop binnen een economisch proces en het maken van winst – die nodig is om te investeren – wordt hieraan ondergeschikt. Het gaat om een andere wijze van ondernemen die gestoeld is op een andere visie op de omgang met de maatschappij. Het centrale paradigma draait om een

economie ten dienste van mens en maatschappij en niet omgekeerd. Initiatieven in de sociale economie hebben evenzeer te maken met duurzame ontwikkeling en het daarvan afgeleide duurzaam ondernemen. Sociale economie zorgt meer dan eens voor impulsen die leiden tot maatschappelijke antwoorden op o.a. de energie- en milieuproblematiek, rond de armoedebestrijding of m.b.t. fair trade en de solidariteit met het Zuiden.

Concreet worden er niet alleen lacunes en pijnpunten gedetecteerd, maar concrete antwoorden gezocht om die te verhelpen in de samenleving.

De pioniersfase

Het recht op arbeid, de behoefte aan sociale bescherming en onvrede over de werking van de markt in de moderne industriële samenleving, staan aan de wieg van de sociale economie. Het principe van 'zelfhulp' en de afwijzing van elke vorm van staatsinterventionisme lagen aan de basis van de coöperatieve initiatieven die in de 19e eeuw werden ontwikkeld in de schoot van werknemers en boerenorganisaties, zoals kleine werkplaatsen, handelszaken en spaarkassen. De 'laissez faire, laissez passer' economie die zich enkel liet sturen door de "onzichtbare hand" leidde tot een sociaal deficit. Daaruit ontsproten activiteiten van grote sociale bewegingen om een economische en sociale tegenmacht te ontwikkelen. Zo ontstond de eerste grote bloeiperiode van de sociale economie aan het einde van de 19de eeuw, voornamelijk gebaseerd op coöperaties en mutualiteiten. De coöperaties introduceerden de idee van participatief on-

dernemen, democratische besluitvorming met, door en voor de werknemers. Basisprincipes die deel uitmaken van het huidige ondernemingskader van de sociale economie.

De beschutte werkplaatsen ontstonden vanuit een andere bekommernis. Zij genoten de eerste wettelijke maatregelen na de tweede wereldoorlog. Toen werkte België, mede onder druk van internationale conventies, een 'revalidatie- en tewerkstellingsbeleid' uit, bestemd voor alle burgers met een handicap. In deze periode werd ook een wetsvoorstel ingediend tot de oprichting van beschutte werkplaatsen. Het duurde echter tot 1958 vooraleer een nationaal programma voor de tewerkstelling van personen met een handicap werd goedgekeurd. In 1963 werd het 'Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de Mindervaliden' opgericht dat voorzag in de oprichting van beschutte werkplaatsen als tewerkstellingsmogelijkheid voor personen met een handicap.

Midden de jaren 70 bleken de publieke sector en de vrije markt er niet in te slagen een antwoord te vinden op een aantal zware maatschappelijke zorgen (globalisering, herstructurering) en dit ondanks allerlei inspanningen om tewerkstelling te creëren en opleidingssystemen op te zetten. De hoge werkloosheidscijfers waren een feit, het werkloosheidsprobleem was duidelijk niet van voorbijgaande aard maar structureel.

De experimenteerfase

Als antwoord op het probleem van de langdurige werkloosheid werden er vanuit de socio-culturele sector en de welzijnssector tal van basiswerkingen en experimenten opgezet die zich richtten tot de kansarme groepen op de arbeidsmarkt. De *werklozenwerking*,¹ de oudste van drie types, combineerde vorming, ontmoeting en activering van werklozen en opstap naar tewerkstelling. Naarmate het probleem van de langdurige werkloosheid echter toenam, groeide binnen de praktijkwerkingen het besef dat een speciale aanpak vereist was voor de groep langdurig 'werklozen' (term die we vandaag niet meer gebruiken) en dan voornamelijk voor de moeilijk bemiddelbaren onder hen. Omwille van de laaggeschooldheid van het overgrote deel van langdurig werkzoekenden werden oplossingen ge-

zocht in *opleiding en werkervaring*² die vooraan de doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt dienden te realiseren. Om aan deze doelstelling tegemoet te komen schoten allerlei projecten als paddenstoelen uit de grond onder de noemer van 'leerwerkplaatsen', 'werkervaringsprojecten', 'leerbedrijven' (2de type),³ enzovoort. In hun ambitie om langdurig werklozen in te schakelen op de arbeidsmarkt, hadden de opleidingsprojecten al snel de ervaring dat de kansen om door te stromen naar de reguliere arbeidsmarkt niet voor alle werklozen waren weggelegd. Bovendien groeide in deze leerwerkplaatsen en opleidingsprojecten het bewustzijn dat productieactiviteiten kunnen samengaan met dienstverlening aan de gemeenschap, dat bepaalde gaten in de markt door zuiver commerciële bedrijven niet werden ingevuld omwille van te kleine winstmarges en vooral ook dat bepaalde productieactiviteiten met een hoog arbeidsintensief karakter, reële perspectieven van blijvende tewerkstelling voor laaggeschoolden konden realiseren. Dit gaf aanleiding tot een derde type van projecten – de *tewerkstellingsprojecten*⁴ – waarbij tewerkstelling een finaal karakter kreeg.

De wetgever bestempelde deze projecten als 'sociale economie' en investeerde een deel van het GECO-circuit in de tewerkstelling binnen deze projecten. Met sociale economie doelde toenmalig Gemeenschapsminister De Wulf dus op initiatieven uit de particuliere sector (de zogenaamde 'derden') die duurzame tewerkstelling nastreefden voor de risicogroepen in de werkloosheid. In 1991 werden een aantal van die initiatieven voor het eerst 'sociale werkplaatsen' genoemd, wat 3 jaar later geformaliseerd werd. Met dit experiment wilde men werkzoekenden in een beschermde werkomgeving laten werken. Het decreet van 14 juli 1998 gaf de sociale werkplaatsen een structurele onderbouw. In de beginjaren was de vraag over het al dan niet concurrentievervalsend karakter van deze gesubsidieerde werkplaatsen zeer actueel. Deze discussie staat nu al minder op de voorgrond. Men aanvaardt nu dat de doelgroep die in de sociale werkplaatsen werkt niet te vergelijken is met de doorsnee laaggeschoolde werknemer. Voorwaarden om in een sociale werkplaatstewerkstelling te kunnen stappen is min. 5 jaar werkzoekend zijn en geen opleiding hoger onderwijs gevolgd hebben. Contingenten werden vastgelegd per werkplaats wat na enige tijd als een remmende factor werd er-

varen om de economische dynamiek op een adequate wijze te kunnen volgen en vooral om de druk voor uitbouw en groei op te kunnen vangen.

Een andere en nieuwere vorm van werkcreatie, zijn de 'invoegbedrijven'. Binnen deze ondernemingen kunnen mensen met een te beperkte scholing en werkervaring als het ware inlopen in een invoegstrook bij een 'regulier bedrijf'. Mits de nodige opleiding en begeleiding kunnen ze na een paar jaar op een normaal niveau functioneren en renderen in de onderneming. Zolang ze zich op die inrijstrook bevinden, voorziet de overheid in een loonsubsidie (gedurende 2 jaar van 15 tot 30%, naargelang de grootte van de onderneming) ter compensatie van het rendementsverlies. Op deze wijze wordt op relatief korte tijd een inschakelbare groep via (re)activatie in een bedrijfsomgeving een permanente baan aangeboden.

Werken aan de professionalisering van de sector

In 1999, bij de vorming van de federale regering, werd voor het eerst een minister bevoegd voor 'sociale economie'. De minister maakte van de nieuwe situatie gebruik om de definitie van het begrip 'sociale economie' tegen het licht te houden, om de verschillen over de taalgrenzen heen te bekijken en om beleidslijnen vast te leggen.

Het Meerwaardenbesluit (2000) gaf een sterke impuls aan de eerste professionaliseringsgolf van de sociale economie. Een concreet pakket van overheidsfinanciering werd voorzien ten voordele van de verschillende structuren die reeds bestonden. De invoegbedrijven kregen toen ook een wettelijke basis (besluit) wat de bloei van deze werkvorm in relatie tot bestaande ondernemingen enerzijds, maar ook in functie van nieuwe ondernemers anderzijds sterk heeft beïnvloed. De grote nood aan ondersteuning en organisatie van het werkveld leidde tot de erkenning van een aantal ondersteuningsstructuren, specifiek in functie van de sociale economie: de adviesbureaus, de regionale incubatiecentra (= startcentra) en het participatiefonds voor sociaal innoverend ondernemen. Ook werd een centraal aanspreekpunt voor de overheid namens het werkveld erkend, in concreto VOSEC⁵ als overlegplatform voor de meerwaarde economie (VOMEC). Daar-

naast kwam er ook een stimuleringsprogramma en een kenniscentrum rond Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Via het Meerwaarden-decreet werd tevens een structurele brug gelegd vanuit de sociale economie naar de reguliere economie.

Dit meerwaardenbeleid werd mee ondersteund door het federale niveau via het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, de gewesten en de Duitstalige gemeenschap van 4 juli 2000. Via dit akkoord werden een aantal basisafspraken vastgelegd met betrekking tot de gezamenlijke inzet van middelen voor de sociale economie. In 2005 werd dit samenwerkingsakkoord hernieuwd tot 2009.

Invulling van nieuwe maatschappelijke noden: sociale economie in 5de versnelling

---

De sterk toenemende vergrijzing van onze bevolking, de grote druk op gezinnen met buitenshuis werkende ouders, de stijging van het aantal alleenstaande moeders zijn een aantal nieuwe fenomenen die binnen de reguliere circuits geen adequate oplossing of opvangmogelijkheid vinden. Het antwoord op deze maatschappelijke uitdagingen heeft geleid tot een nieuw spoor in de sociale economie, met name de buurt- en nabijheidsdiensten (BND).

Het gaat hier enerzijds om individuele en anderzijds om collectieve diensten. De nabijheidsdiensten richten zich op een breed gamma van kleine, meestal huishoudelijke, taken die de omstandigheden van een individu of gezin kunnen verbeteren. Neem bijvoorbeeld de opvang van ouderen. In bepaalde buurten kunnen werkzoekende vrouwen de opvang en zorg opnemen voor ouderen uit diezelfde buurt. De maatschappelijke of collectieve diensten zorgen voor veiligheid, buurtrenovatie, milieuzorg, mobiliteit, natuurbehoud, behoud van patrimonium en dragen bij tot een opwaardering van een buurt en de verbetering van het samenleven op zich. Op die manier krijg je binnen die bepaalde 'achtergestelde' buurten een economische draaischijf, een economische niche die perfect beantwoordt aan heel wat maatschappelijke noden die door de reguliere economie niet worden opgevangen omdat die op het eerste gezicht niet rendabel genoeg zouden zijn... Deze aanpak leidt vooral

in achtergestelde buurten tot een doeltreffende hefboom om een 'harde kern' van werkzoekenden te activeren. De buurt- en nabijheidsdiensten brengen bijgevolg een beweging op gang die leidt tot het versterken van de sociale cohesie in de buurt of de regio en fungeert als een hefboom tegen kansarmoede. De diversiteit in het medewerkersbestand bij BND is een spiegel van de diversiteit in de buurt. De BND's hebben ongeveer 3 jaar als het ware in een 'experimenteel laboratorium' gewerkt. In die tijd hebben een 100-tal ondernemingen over heel Vlaanderen de combinatie van werk – buurt – economie op de meest diverse en creatieve wijze ingevuld. Sommigen daarvan zijn uitgegroeid tot ondernemingen met meer dan 400 werknemers; anderen blijven in kleine niches, beperkt tot een buurt of tot één specifieke topic. Begin 2007 zullen de BND's in een wettelijk erkend kader kunnen stappen wat enerzijds de stabiliteit, maar op termijn ook de groei in de hand zal werken. Het decreet op de Lokale Diensteneconomie gaat echter verder dan de nu bestaande BND's. Met dit decreet wordt ook een sterk appèl gedaan op lokale overheden om mede als regisseur initiatieven te ondersteunen die de combinatie werk – maatschappelijke nood – economie op een zo divers mogelijke wijze realiseren of uitbaten. Tevens zal dit de deur openzetten om diverse sociale economie ondernemingen in bredere samenwerkingsverbanden binnen de gemeente te laten opereren.

De emancipatiefase

Met de overgang van de beschutte werkplaatsen in het kader van Beter Bestuurlijk Beleid van Welzijn naar de sector sociale economie sinds 1 april 2006, treedt er een nieuwe fase aan voor de uitbouw van de sociale economie in Vlaanderen. De pioniersfase is hiermee definitief achter de rug. Verdere groei van de sector vraagt om een herstructurering zowel op beleidsniveau als op het veld. Een eerste stap is hiervoor reeds gezet met het decreet Lokale Diensteneconomie. Andere beleidsmatige stappen staan voor 2007-2008 nog op stapel. Maar ook binnen de sociale economie zelf is herschikking niet ver af. De opsplitsing van de doelgroepen in de voorbije jaren in functie van werkvormen (soorten van ondernemingen) zal wellicht plaats maken voor een meer werknemer-gerichte aanpak in plaats van ondernemingsgerichte benadering. Zo zijn de be-

schutte werkplaatsen en de sociale werkplaatsen sinds 2005 in een geleidelijk fusieverhaal gestapt om op termijn een breed gamma aan economische activiteiten aan te bieden voor hun diverse groep van werknemers. Centraal zal hierbij een werkaanbod staan op maat van de capaciteiten van de werknemer. Dit proces zal tot een afronding komen met een eenheidsdecreet dat eveneens voor 2007 in voorbereiding is.

Een nieuwe ontwikkeling is dat de werkactiviteiten zelf verschillende ondernemingen in één of andere vorm van samenwerking sturen. De ontwikkeling van een aantal beroepssectoren binnen de sociale economie, bv. in de groensector, daagt de verschillende sociale economie ondernemingen uit om niet zelf in onderlinge concurrentie te treden maar een breed gefaseerd aanbestedingsbeleid op te zetten waarbij alle werkvormen samen een gedifferentieerd werkaanbod voor een brede doelgroep kunnen organiseren. Het succes hiervan zal liggen in het vastleggen van duidelijke kwaliteitsstandaards.

Het brede gamma aan ondernemingen en vooral het gedifferentieerd aanbod aan begeleiding en sturing van de kansengroepen vraagt om een sterk overleg op Vlaams niveau. Het Vlaams Overleg – VOSEC – heeft als antwoord hierop ook naar een nieuw evenwicht gezocht en de deelsectoren binnen de sociale economie op een confederale basis in een nieuwe structuur verzameld. Voor een goede relatie en communicatie met de buitenwereld is een beter gestructureerde gezamenlijke aanpak met zulk een brede sector die de sociale economie vandaag vertegenwoordigt, meer dan noodzakelijk. Niet in het minst stimuleert een sterker overleg ook intern de verdere professionalisering van de sector. Samenwerking is meer dan ooit het sleutelwoord en de benadering over de werkvormen heen, vooral op sectorieel niveau is daar een goede aanzet toe. Het vergemakkelijkt tegelijk de communicatie met de reguliere economie.

Sociale economie volwassen?

De tendens is duidelijk. Sociale economie groeit van een eerder gesloten, beschermt circuit uit tot een volwaardig open kanaal dat mee beweegt op de arbeidsmarkt in functie van haar eigen kernopdrachten en waarden en dat als zodanig niet onderge-

schikt is aan de reguliere economie. Maar om dit waar te maken dienen nog grote inspanningen te gebeuren op wettelijk, financieel, en structureel vlak.

De groei van de sociale economie werd initieel aangestuurd vanuit het middenveld – la société civile – waarna de overheid de trekkersrol heeft overgenomen. Het blijft echter belangrijk dat het middenveld opnieuw de voorhoede wordt van de sociale economie en niet in het kielzog van de overheid blijft hangen. Op die manier kan ze vernieuwend inspelen op de maatschappelijke vraagstukken en vooral ‘waardengedreven’ economische antwoorden bieden. Sociale economie is een ‘vaste waarde’ en zorgt voor een fundamentele humane hefboom voor anders ondernemen. Vanuit die brede invalshoek is sociale economie een blijvend fenomeen dat meer moet en zal realiseren dan de inschakeling van kansengroepen in tijden van laagconjunctuur.

Luc De Grootte
VOSEC

Noten

1. Een paar voorbeelden: De WAL, De Lage Drempel (Leuven)...
2. Een paar voorbeelden: het Bootproject Den Tube (Leuven), Het Boot (Brussel), ...
3. Bijvoorbeeld: Vitamine W (Antwerpen).
4. Bijvoorbeeld: Wonen en werken in 1988... Een sociale werkplaats avant la lettre (Leuven).
5. Was in 1997 opgericht vanuit een aantal pioniers uit sociale economie initiatieven om het overleg tussen de veelheid van groeiende initiatieven te organiseren.

Bibliografie

www.socialeconomie.be (portalsite sociale economie).
Jacques Defourny, Patrick Develtere & Bénédicte Fonteneau (red.): Sociale economie in Noord en Zuid.
Topic VDAB over sociale economie.
Mieke Frans, Jan Vranken: Sociale economie in de provincie Antwerpen.

VOSEC vzw

Het Vlaams Overleg Sociale Economie werd als vzw VOSEC opgericht op 24 september 1999. Via het Meerwaardenbesluit (2000) werd VOSEC erkend als aanspreekpunt voor de overheid namens het werkveld en als overlegplatform voor de meerwaarden economie (VOMECE).

VOSEC vzw, is het erkend overlegplatform voor ondernemingen, koepels en deskundigen uit de sociale economie in Vlaanderen en Brussel. VOSEC is in de eerste plaats een volgens confederaal model georganiseerde ledenorganisatie die naast de erkende subkoepels en overlegstructuren in Vlaanderen een reeks van onafhankelijke initiatieven uit het veld verenigt. Allen hebben de visie van VOSEC op sociale economie onderschreven. VOSEC stimuleert en ondersteunt de ontwikkeling, professionalisering en samenwerking van initiatieven in de sociale economie onder meer via informatiedoorstroming en overleg en door netwerkvorming en vormingsinitiatieven. Als tussenschakel tussen het werkveld en de overheid doet VOSEC aan visievorming en beleidswerk. VOSEC is namens de sector eveneens het aanspreekpunt voor het reguliere bedrijfsleven en de media. Heel concreet werkt VOSEC momenteel naast haar basisopdracht aan bijzondere projecten ter stimulering van corporate governance, over diversiteit, Noord-Zuidverhoudingen, het inventariseren en uitwisselen van expertise op het terrein, sectoriële samenwerking rond specifieke werkterreinen, MVO en KMO...

Meer info:

- www.vosec.be
- www.socialeconomie.be

Contact:

- info@vosec.be
- 02 274 14 50